

Kåнна högar

Arkeologisk schaktningsövervakning 2024

Kåнна högar (L1954:6405), Berghem 6:6 & Dalen 2:1, Ljungby socken,
Ljungby kommun, Kronobergs län, Småland

Tove Wahlberg Traneskog

Arkeologisk rapport 2024:39

MUSEIARKEOLOGI SYDOST
– en del av Kalmar läns museum

Kåanna högar

Arkeologisk schaktningsövervakning 2024

Kåanna högar (L1954:6405), Berghem 6:6 & Dalen 2:1, Ljungby socken,
Ljungby kommun, Kronobergs län, Småland

Författare

Tove Wahlberg Traneskog

Copyright

Kalmar läns museum 2024

Redaktion

Anna-Karin Karlsson, Stefan Siverud

Kartor

Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från
Lantmäteriverket

Förlag

Kalmar läns museum

ISSN

1400-352X

Innehåll

Sammanfattning	7
Inledning	9
Topografi och fornlämningsmiljö	10
Syfte och frågeställningar	14
Metod och genomförande	15
Resultat	18
Tolkning	20
Åtgärdsförslag	21
Referenser	22
Tekniska och administrativa uppgifter	23
Bilagor	24

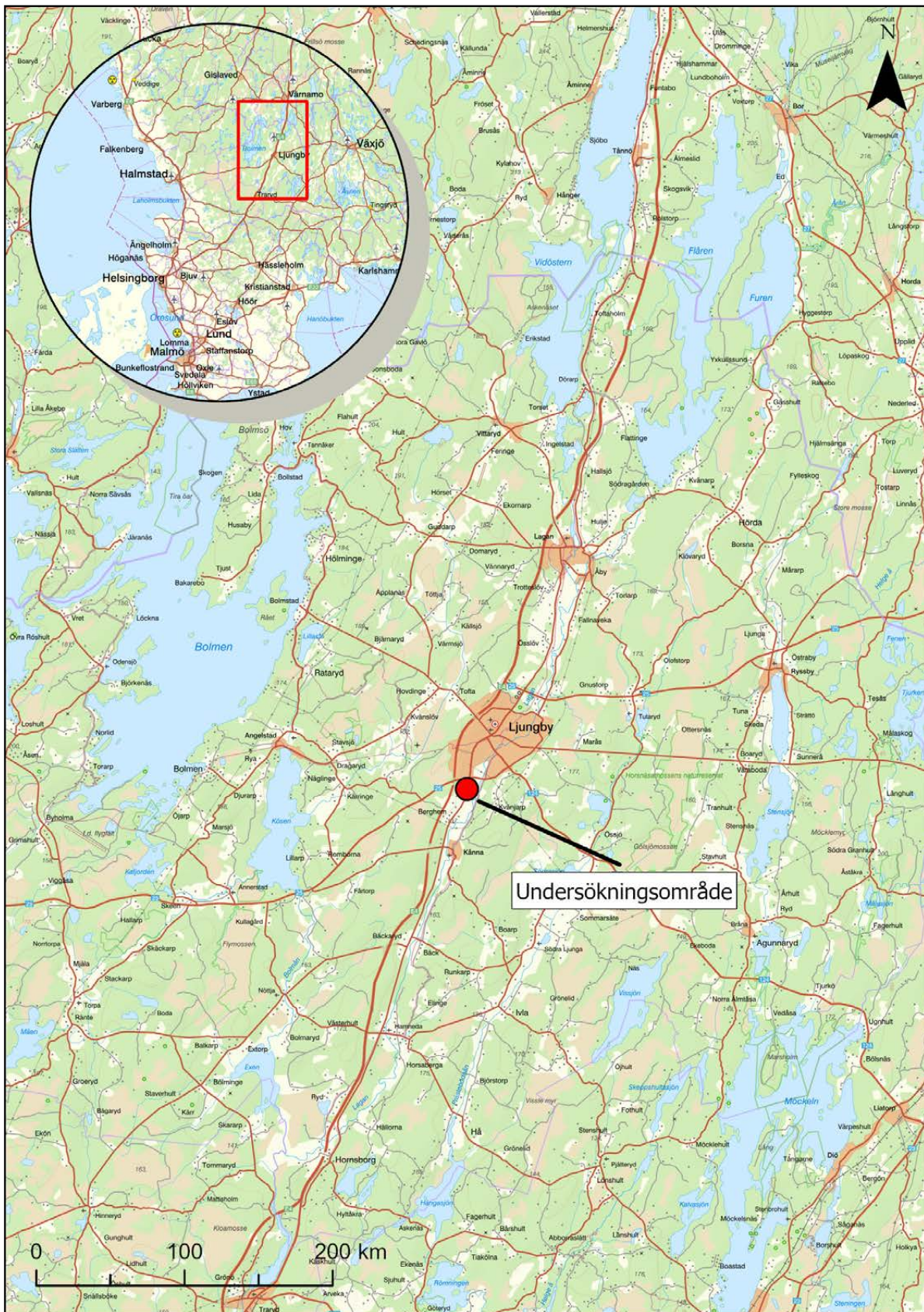

Karta över Kronobergs län med platsen markerad.

Sammanfattning

Med anledning av att Ljungby Energinät AB planerade att anlägga en jordkabel för el i anslutning till två vägar som löper genom Kåanna högar (L1954:6405), Ljungby, Kronobergs län, har Museiarkeologi sydost genomfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Arbetet genomfördes under tre dagar i april 2024.

En fördel var att schaktningen främst kunde läggas i anslutning till den äldre vägbana som löper genom gravfältets östra del, från norr till söder. Även i undersökningsområdets västra del kunde vägrenen följas. Detta minimerade påverkan på fornlämningarna och inga under mark dolda gravar påträffades.

Figur 1. Undersökningsområdet beläget strax söder om Ljungby tätort i västra Småland.

Inledning

Efter beslut från Länsstyrelsen i Kronobergs län har Museiarkeologi sydost genomfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i anslutning till gravfältet Kåanna högar (L1954:6405), Ljungby kommun, Småland, se

figur 1. Anledningen till schaktningsarbetet var att Ljungby Energinät AB planerade att anlägga en jordkabel för el i anslutning till två vägar som löper genom gravfältet. Arbetet genomfördes 22 - 24 april 2024.

Topografi och fornlämningsmiljö

Den fornlämning som berörs av den arkeologiska undersökningen är Kåna Högar (L1954:6405) som är ett av de största gravfälten i Kronobergs län, figur 2. Gravfältet består av 291 synliga gravkonstruktioner, men troligtvis finns ytterligare gravar dolda under mark. Södra och östra delen av gravfältet utgörs av högar som troligen härstammar till vikingatiden. Den nordvästra delen av

gravfältet innehåller mer varierande gravformer och har tolkats som den äldsta delen av gravfältet. Gravfältet innehåller mestadels gravar i form av högar men även röse, stensättningar, treuddar, domarringar, järnåldersdös samt resta stenar finns inom fornlämningen. Inom gravfältet finns även en runristning (L1954:6689) och hällristning i form av skålgropar (L1954:6609).

Figur 2. Kåna högar fotograferat med drönare. Foto taget från sydost.

Den stora variationen i olika gravformer inom fornlämningen kan tala för att gravfältet bör ha varit i bruk under stora delar av järnåldern. Kåna högar tolkas som ett bygravfält som troligen har tillhört den förhistoriska byn Berghem (Åhman 1986). Namnet är skriftligt belagt första gången år 1293 och skrivs då Biargheme. Ortnamn med efterledet -hem brukar föras till en namngrupp som troligen tillkommit under förhistorisk tid (Åhman 1986). Ett stort gravfält som Kåna högar med lång kontinuitet har troligen hört samman med en permanent gård, eller mer sannolikt en by, som legat i närområdet under yngre järnålder.

Gravfältet har delundersökts vid två tillfällen. Den första undersökningen inom gravfältet genomfördes 1964 av Smålands museum då den nuvarande sträckningen för huvudvägen (Riksväg 1) anlades vid östra sidan av gravfältet (Selling 1966). Vid undersökningen undersöktes flera högar varav några var gravar och några tolkades som odlingsrösen. Gravarna innehöll skelettbegravningar med artefakter som bl.a. silvermynt, en kniv i metall och ett ringspänne i brons. Då fynden var få var dateringen av gravarna inte helt självklar men baserat på de fynd som påträffades och att skeletten låg i öst-västlig riktning daterades gravarna till ca 1000-talet e.Kr (Selling 1966). Eftersom gravarna låg i utkanten av gravfältet tolkas de tillhöra en senare anläggningsfas vilket innebär att vi fortfarande inte vet när gravfältet har anlagts.

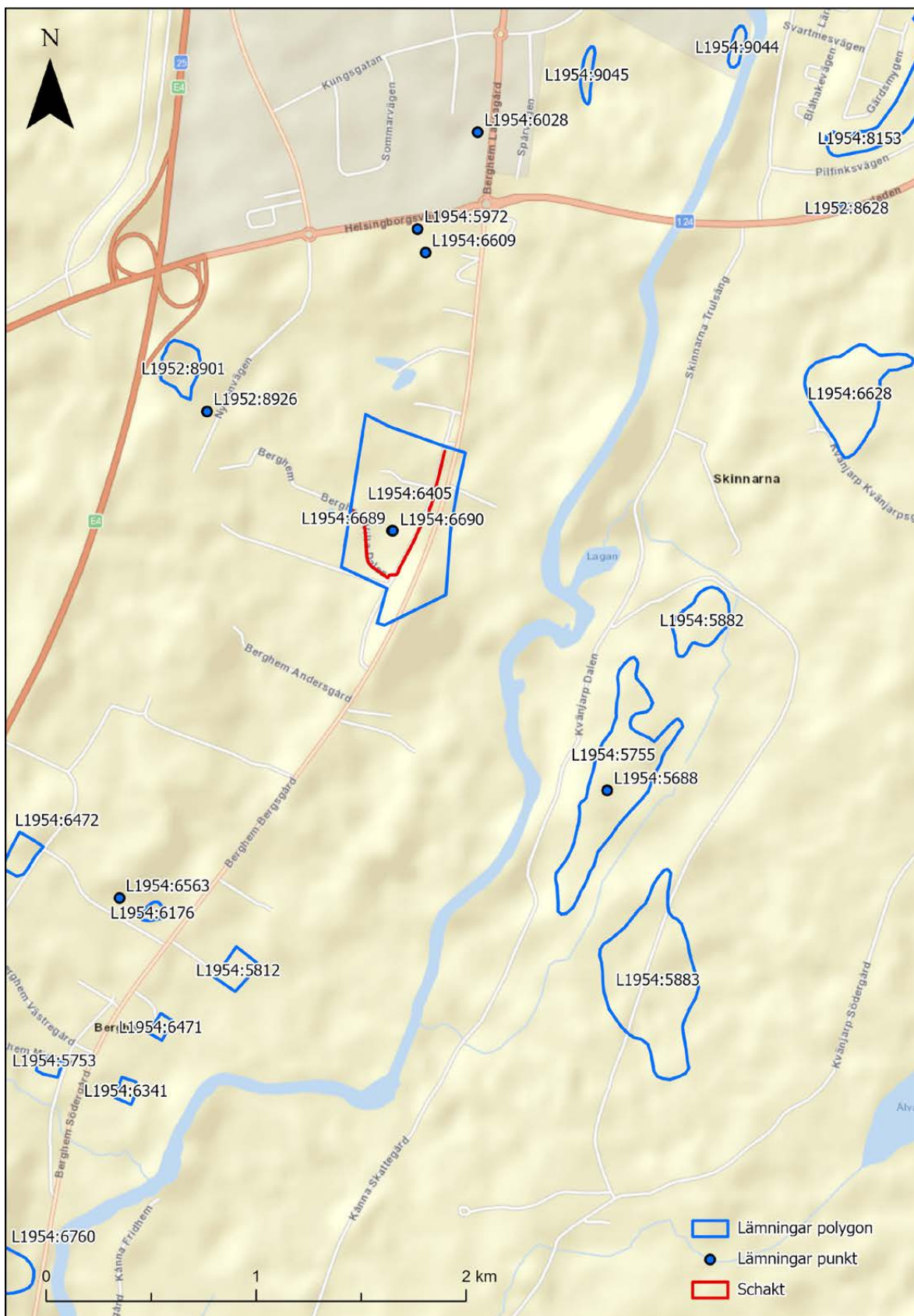
Vid anläggandet av en ny väg direkt syd-syd-väst om gravfältet genomfördes 1984 en arkeologisk undersökning längs med en vägsträcka i väst-östlig riktning från den äldre landsvägen. Här påträffades boplatzlämningar i form av fyra härdar, en kolgrop samt en större stensamling som låg koncentrerad runt ett flyttblock, vilket sprängts sönder i historisk tid. Stensamlingen tolkades inte som grav eller som röjningsröse då den var för gles och utspridd. Möjligen beror det på att stenen rubbats under senare tids odling. En av härdarna daterades till sista delen av äldre stenåldern. Keramiken och fynden från stensamlingen

dateras troligen till yngre stenålder eller bronsålder. Fynden samt härderna tolkas som spår efter en boplatz från stenålder. Två av de andra härdarna daterades till förromersk järnålder vilket tyder på att det finns rester av ett komplex av boplatser från järnåldern i området runt gravfältet (Åhman 1986).

Sedan tidigare har flera gravar tillhörande gravfältet har bortgrävt i samband med vägbyggnationer och andra exploatering.

Under den yngre järnåldern utmärker sig Finnveden genom sina typiska högggravfält med runda högar omgivna av kantrännor. Det finns ett stort antal bevarade gravfält från denna tid, närmare 350 st, vilket gör att bebyggelsemönstret i Finnveden framträder tydligare än i många andra regioner (Svanberg 2003b). Dessa gravfältsmiljöer är typiska för södra Finnveden med ett stort antal gravfält lokaliserade till synliga lägen i anslutning till de äldre byarna och de gamla vägstråken. Den rika förekomsten av gravfält beror delvis på att områdets topografi och odlingsutveckling gjort att förhållandevis många av gravfälten bevarats. Men det är ändå tydligt att Finnveden under yngre järnålder varit välbefolkat och haft en stabil bebyggelse. (Svanberg 2003a). Lagadalen och järnåldersbygden i Finnveden har uppmärksamats av flera forskare och regionen har lyfts fram som ett område med markerad särprägel som framför allt avspeglar sig i gravformer och gravritual (Artelius 2010; Burström 1991; Svanberg 2003a, 2003b).

Undersökningar av gravar i området har visat att man i Finnveden hade ett enhetligt sätt att begrava sina döda under yngre järnålder. Gravgåvor och gravkonstruktioner visar att det funnits en gemensam tradition omkring begravningsritualen. I sin avhandling menar Fredrik Svanberg att man i vikingatida tankevärld hade en indelning i "ödal" som står för den bebyggda och odlade världen som omgavs av "öbyggdär" som var den öde och obebodda vildmarken (Svanberg 2003a). Den yngre järnålderns bebyggelse i Finnveden bör ha

Figur 3. Närliggande fornlämningsbild.

stämmt väl överens med detta tankemönster. Detta kan ha bidragit till upplevelsen av Finnveden som ett definierat område och gett invånarna en identitet. I Finnveden fanns alltså en sådan tydligt avgränsad bygd som bundits samman av vattendrag och färdvägar men som också var omgiven av stora skogsområden. Inom detta område förefaller en tydlig regional identitet ha utvecklats under vikingatid. För Finnvedens del konstaterar han att det finns förhållandevis många undersökta gravar och ett rikt fyndmaterial även om detta framför allt är resultatet av äldre undersökningar med bristfällig dokumentation (Svanberg 2003a).

Skillnaderna mellan gravfälten i de olika småländska folklanden har uppmärksammats av Mats Burström (Burström 1991). Vid en jämförelse mellan gravformerna på den yngre järnålderns gravfält i Varend, Njudung och Finnveden kunde Burström konstatera tre helt olika mönster där gravfälten i Njudung dominerades av ofyllda stenkretsar, de i Varend hade ett varierat gravskick med stort inslag av resta stenar och ovala stenkretsar och där Finnvedens gravplatser dominerades av högar. Burström menade att de skilda gravformerna speglar skilda politiska strukturer som funnits i dessa områden (Burström 1991).

Närmaste fornlämningsmiljö består av flera olika typer av fornlämningar. Inom en 2 km radie från gravfältet finns bland annat av fossil åker (L1954:5755, L1952:8901, L1954:5882, L1954:5883, L1954:8153, L1954:8628), by-/gårdstomt (L1954:5812, L1954:6341, L1954:6471, L1954:6472, L1954:5753), husgrund historisk tid

(L1952:8926), boplat (L1954:9044, L1954:9045) gravar i form av grav markerad med sten/block (L1954:6028), stenkammargrav (L1954:5972), stensättning (L1954:6609), röse (L1954:5688) samt hög (L1954:6563) och gravfält (L1954:6176), figur 3.

Ett antal arkeologiska undersökningar har utförts i området kring Lagans dalgång men dessa har sällan berört de klassiska yngre järnåldersmiljöerna och väldigt få har berört boplatser vilket innebär att ny kunskap om lämningarna i området är viktiga för forskningen. 2015 genomfördes en arkeologisk undersökningen i Replösa där en boplat och hantverksområde där lämningar kopplat till järnhantverk från yngre järnålder påträffades (Åstrand & Ring 2017). En annan viktig boplatundersökning genomfördes vid Hallsjö år 2012. På platsen påträffades bebyggelseämningar från vendeltid och fram till sen historisk tid (Billström 2015).

Av stor betydelse för kunskapen kring bebyggelseutvecklingen i området är de undersökningar som genomfördes inför anläggandet av E4 vid Hamneda (Lagerås 2000). Här gjordes omfattande undersökningar av fossil åkermark från äldre järnålder där man även fann spår efter den äldre järnålderns bebyggelse. Riksantikvarieämbetet UV Syd utförde även en undersökning 2012 av ett välbevarat treskeppigt långhus från mellersta järnåldern i Hamneda socken (Kronberg 2015). Resultaten från dessa undersökningar antyder att det finns ett stort antal boplatlämningar i området men lite är undersökt.

Syfte och frågeställningar

Syftet med undersökningen formulerades av Länsstyrelsen i Kronobergs län och var att på ett vetenskapligt arbetssätt dokumentera den/de fornlämningar som framkommer vid schaktningen, samt att skapa kunskap med relevans för myndigheter, forskning och allmänhet.

Metod och genomförande

Den arkeologiska undersökningen genomfördes som schaktningsövervakning i samband med schaktningsarbetet inför anläggandet av jordkabel. Schaktningen gjordes i anslutning till äldre asfalterad vägbana.

Inför fältarbetet gjordes en rektifiering av gravfältskartan över Kåanna högar från 1936 som användes i fält. Metalldetektering genomfördes kontinuerligt under schaktningsarbetet. Undersökningsområdet mättes in med GPS.

Figur 4. Gravfältskarta över Kåna högar från 1936 vilken rektifierades inför fältarbetet. Schaktad sträcka markerat i rött.

Figur 5. Schaktad yta inom Kåna gravfält.

Resultat

En fördel var att schaktningsarbetet kunde läggas i anslutning till den äldre vägen som löper genom området, se figur 5. Schaktet lades i östra kanten av vägen och bitvis kunde asfalten brytas upp för att på så sätt få ett större avstånd till gravarna som låg vid sidan om vägen.

Schaktet som lades i östra delen av fornlämningen, i nord-sydlig riktning, var 0,6 m brett och 0,7 m djupt. Översta lagret bestod av drygt 0,4 m påförd massor av sand och grus. Under detta ett drygt 0,1 m tjockt lager brun silt som följdes av ett något flammigt sandlager i orange och brun, figur 6.

Figur 6. Schaktet i fornlämningens östra del fotograferat från norr.

I södra delen kunde en nedgrävning ses i profilen, A3. Anläggningen var otydlig i plan men hade en tydlig skålformad profil. Nedgrävningen var 0,2 m djup och 0,3 m bred. Fyllningen bestod av en flammig sandig silt. Anläggningen försvann i den västra schaktkanten. Inget daterbart material påträffades i nedgrävningen.

Det västra schaktet lades i södra kanten av vägen och följde den asfalterade vägbanan från öst till väst. Schaktet var 0,6 m brett och 0,7 m djupt. Schaktet bestod av ljus sand vilken låg under ett drygt 0,4 m tjockt påfört lager med grus och sand,

Figur 7. Schaktet sydväst om fornlämningen fotograferat från öster.

figur 7. I västra delen fanns ett område med en betydligt mörkare och siltigare sand, området tolkades som svämmlager.

Ett något bredare schakt lades genom vägbanan i sydöst, drygt 1 m brett. Området var schaktat

vid tidigare undersökning och bestod av flertalet stenar och en grusig sand i ljusbrunt.

Totalt schaktades drygt 600 m. Metalldetektering genomfördes i schakten, inga fynd påträffades däremot flera moderna spikar och dylikt.

Tolkning

Då schaktningen främst kunde genomföras i anslutning till den äldre vägbanan berördes i huvudsak redan omrörda massor vilka visade på stor påverkan av tidigare vägarbete. Vid metall-detektering påträffades endast spikar och andra mindre metallföremål av modern karaktär.

Inga fornlämningar påträffades vid arbetet vilket kan innebära att det inte funnits några gravar i just det området, men det kan också betyda att eventuella gravar försvunnit i samband med tidigare schaktningsarbeten.

Åtgärdsförslag

Då inga gravar eller övriga lämningar påverkades vid den genomförda schaktningen samt att det arkeologiska arbetet anses avslutat föreslås inga vidare arkeologiska insatser.

Referenser

- Artelius, T. 2010. *Den gamla och den nya döden. Om vikingatidens förkristna begravningar, religiösa idéer och religionsskiftet*. Jönköpings läns museum arkeologisk skriftserie:1.
- Burström, M., 1991. *Arkeologisk samhällsavgränsning: en studie av vikingatida samhälls territorier i Smålands inland*. Diss. Stockholm: Univ.
- Billström, L. 2015. *Arkeologisk undersökning Hallsjö 6:1. Hallsjö bytomt, Småland, Kronobergs län, Ljungby kommun, Dörarps socken, Hallsjö 6:1, fornlämning Dörarp 133:1*. Statens Historiska museer Arkeologiska uppdragsverksamheten. Rapport 2015:38.
- Kronberg, O. 2015. *Arkeologisk förundersökning 2012. Arkeologiska förundersökningar för Sydvästlänken i Kronoberg, Småland, Kronobergs län, Ljungby kommun, Berga och Hamneda socken, fornlämning Berga 341, 342, Hamneda 338 och 24040*. Riksantikvarieämbetet Rapport 2015:10.
- Lagerås, P. 2000. Järnålderns odlingssystem och landskapets långsiktiga förändring. Hamnedas röjningsröseområden i ett paleoekologiskt system. I: Lagerås, P. (red.) *Arkeologi och paleoekologi i sydvästra Småland. Tio artiklar från Hamnedaprojektet*. Riksantikvarieämbetet Avdelningen för arkeologiska undersökningar Skrifter No 34. Lund.
- Selling, S. 1966. *En undersökning på gravfältet Kåna högar*. Hyltén-Cavalliusföreningens årsbok 1966. Kronobergsboken.
- Svanberg, F. 2003a. *Decolonizing the Viking Age 2*. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8°, no. 43. Stockholm.
- Svanberg, F. 2003b. *Death rituals in southeast Scandinavia AD 800-1000. Decolonizing the Viking Age 2*. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 4°, no. 24. Stockholm. 2003.
- Åhman, E. 1986. *Stensamling och härdar, ä. stenålder, ä. järnålder, del av fornl. 24, Kåna sn Småland: rapport*. Smålands museum Kulturhistorisk undersökning 29.
- Åstrand, J & Ring, C. 2017. *Replösa – boplatser och hantverksområde från vikingatid och tidig medeltid*. Arkeologisk undersökning 2015. RAÄ 59:1, Replösa 4:40, Ljungby socken, Ljungby kommun, Småland. Arkeologisk rapport 2017:02. Kalmar läns museum.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:	6525-2022
Kalmar läns museums dnr:	33-369-2023
Projektnummer KLM:	A2422
KMR uppdragsnr:	202400451
Spridningstillstånd, LM:	507-98-2848
Uppdragsgivare:	Ljungby Energinät AB
Landskap:	Småland
Kommun:	Ljungby
Socken:	Ljungby
Fastighet:	Berghem 6:6 & Dalen 2:1
Fornlämningsnr:	L1954:6405
X koordinat:	6296237
Y koordinat:	433603
Latitud:	56.805269
Longitud:	13.912654
M ö h:	137
Fältarbetstid:	22–24 april 2024
Personal:	Tove Wahlberg Traneskog
Foto, Du-nummer:	472:1–7
Tidsålder:	Järnålder
Dokumentation:	All dokumentation förvaras på KLM.
Inmätning:	Koordinater och höjdangivelser i rikets koordinatsystem SWEREF 99 TM och RH2000.

Bilagor

Bilaga 1. Fotolista digitala bilder.....25

Bilaga 1. Fotolista digitala bilder

Fotolista digitala bilder

Landskap: Småland

Socken: Ljungby

Fastighet: Berghem 6:6 & Dalen 2:1

2024

DU 472

Nr	Motiv	Från	Datum
1	Överblick sydöstra delen av gravfältet	Ö	
2	Schaktningen passerar vägen i söder	N	
3	Överblick schakt västra delen av området	SÖ	
4	Nedgrävning i schaktkanten	Ö	
5	Svämmlager västra delen av området	V	
6	Schaktprofil sydost	Ö	
7	Schaktning norra delen av området	S	

1.jpg

2.jpg

3.jpg

4.jpg

5.jpg

6.jpg

7.jpg

Adress Box 104,
S-392 21 Kalmar

Telefon 0480-45 13 00

E-post info@kalmarlansmuseum.se
Webb kalmarlansmuseum.se

